

Мацюк М. М.,
здобувач вищої освіти
факультету забезпечення державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
Дручек О. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри правового забезпечення
та правоохоронної діяльності
факультету забезпечення державної безпеки
Київського інституту Національної гвардії України
(м. Київ, Україна)

ПОСИЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ЯК ЗАВДАННЯ ТА ВИКЛИК У КОНТЕКСТІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Російська збройна агресія проти України стала одним із найбільш грубих порушень принципів мирного співіснування держав у ХХІ столітті. Масові обстріли українських міст, руйнування інфраструктури та системні воєнні злочини, що їх здійснюють російські окупаційні війська, яскраво засвідчують, наскільки вразливим може бути Міжнародне гуманітарне право (МГП), якщо його норми свідомо ігнорувати. Зазначене обумовлює нагальну потребу у вдосконаленні МГП і посиленні його механізмів реалізації, з тим, аби вони відповідали складним викликам сучасних збройних конфліктів та дозволили Україні ефективно захищати власних громадян.

Одним із важливих завдань у зазначеному напрямі вважаємо внесення змін у національне законодавство, які б забезпечували імплементацію норм МГП та встановлювали сувору відповідальність за воєнні злочини. Попри те, що Закон України «Про оборону України» закладає загальні рамки захисту держави, він не містить вичерпного переліку обставин, за яких дії агресора кваліфікуються як грубі порушення законів і звичаїв війни [1, с. 12].

Україна вже робить певні кроки в напрямі посилення правових інструментів протидії злочинам російської федерації, ухвалюючи нові нормативні акти, узгоджені з вимогами МГП, зокрема щодо прав потерпілих та відповідальності військових командирів за дії підлеглих. Водночас, як вказано у дослідженні Global Rights Compliance LLP [4, с. 24], поки що зарано говорити про дію певного комплексного підходу, який би охоплював формування дієвої слідчої та судової інфраструктури. Проте, є очевидним, що без такого підходу факти обстрілів цивільних об'єктів, викрадень мирних мешканців, інших воєнних злочинів можуть залишатися не розслідуваними чи неправильно кваліфікованими.

Ще однією суттєвою проблемою є складність документування воєнних злочинів, скоєних російськими окупантами. Авторитетні науковці А. Вознюк, І. Жук, О. Таран, С. Чернявський справедливо наголошують, що відсутність стандартизованих методик збирання доказів, брак експертів із досвідом роботи в умовах бойових дій і недостатнє ресурсне забезпечення можуть ускладнювати ефективне доведення злочинів російської федерації у національних і міжнародних судах [3, с. 120]. У контексті зазначеного, вважаємо, що Україна має активніше співпрацювати з Міжнародним кримінальним судом та іншими організаціями, які володіють експертизою у розслідуванні воєнних злочинів. Така співпраця дозволить зміцнити доказову базу й притягнути до відповідальності конкретних осіб, винних у грубих порушеннях МГП.

Окремої уваги потребує захист цивільного населення, яке російська сторона фактично використовує як заручників війни під час блокади міст, руйнування інфраструктури, цілеспрямованих ударів по медичних і навчальних закладах. Попри те, що Женевська конвенція 1949 року [4] прямо забороняє робити мирних мешканців мішенню, систематичні і масовані обстріли українських міст демонструють повне ігнорування росією фундаментальних норм МГП [5, с. 40]. Вважаємо, що Україні важливо продовжувати розвивати систему оповіщення та евакуації цивільних, створювати юридичні механізми для невідкладної гуманітарної допомоги. Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм МГП у ЗСУ» [6] є позитивним кроком, проте його ефективність напряму залежить від розуміння та практичного застосування цих норм командирами і солдатами кожного підрозділу Сил оборони.

Не менш актуальним залишається гуманітарний вимір. Росія перешкоджає діяльності міжнародних та українських волонтерських організацій на окупованих територіях, блокує поставки продуктів і медикаментів у зони бойових дій, нехтуючи тим самим фундаментальними правами цивільних осіб.

Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ), попри офіційний мандат, часто критикують за недостатню прозорість та швидкість реагування на порушення з боку рф. Як слушно зазначає О. І. Капітан, необхідно посилювати міжнародні механізми контролю через санкції та наглядові місії, аби змусити агресора дотримуватись норм МГП [7, с. 38]. У зв'язку із цим вважаємо, що Україна може і повинна вимагати від провідних гуманітарних організацій чіткішої та жорсткішої позиції щодо порушень росією законів і звичаїв війни.

Нові загрози актуалізують питання регулювання сучасних військових технологій. Росія активно використовує високоточну зброю, безпілотники, кібератаки та інформаційні операції проти України. Традиційні норми МГП не містять достатньо конкретних положень про відповідальність за подібні дії, що, відповідно, ускладнює кваліфікацію таких злочинів. Вважаємо, що міжнародна спільнота має невідкладно розпочати роботу над додатковими протоколами, або ж переглянути чинні документи (зокрема, Женевські конвенції) з метою закріплення правил застосування новітніх видів озброєнь і технологій. Це забезпечить визнання кібератак на медичну чи енергетичну інфраструктуру у

якості воєнних злочинів, а також допоможе Україні розробити й упровадити власну концепцію кібербезпеки.

Ще однією важливою умовою удосконалення системи МГП та міжнародного кримінального правосуддя вважаємо міжнародну взаємодію у напрямі формування незаперечної доказової бази та притягнення до відповідальності вищого військового та політичного керівництва держави-агресорки. Вважаємо, що залучення до процесу слідства іноземних експертів і представників міжнародних інституцій збільшує шанси на справедливий розгляд справ. Автори наукової праці «Кваліфікація та розслідування порушення законів і звичаїв війни» [6, с. 210] наголошують на тому, що узгодження міжнародних стандартів із національним законодавством має стати одним із визначальних чинників у боротьбі з злочинною безкарністю росії. Таким комплексним підходом Україна демонструватиме світові свою відданість принципам гуманітарного права, що допоможе їй здобувати міжнародну підтримку в протистоянні ворогові.

Отже, російська агресія проти України виявила, наскільки виконання вимог МГП залежить від реальної політичної волі сторін конфлікту та дієвих механізмів правозастосування. Важливими питаннями порядку денного для України залишаються продовження реформ у сфері правосуддя, створення спеціалізованих слідчих підрозділів, професійна підготовка військових і слідчих, поглиблення співпраці з міжнародними судовими інституціями для розслідування й покарання злочинів рф. Переконані, що суворе дотримання норм МГП робить Україну морально і юридично сильною, а рф – країною, яка, зневажаючи ці норми, невпинно втрачає легітимність на світовій арені. Тільки комплексне удосконалення МГП з урахуванням досвіду війни в Україні допоможе краще захистити життя та права цивільного населення й забезпечити справедливість навіть у найскладніших воєнних обставинах.

Список використаних джерел:

1. Про оборону України: Закон України від 06 грудня 1991 року № 1932-ХІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 9, ст. 106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12> (дата звернення: 21.01.2025).

2. Імплементация норм международного гуманитарного права на национальном уровне в Украине / Global Rights Compliance LLP. Київ: GRC, 2016. 56 с. URL: <https://www.pgaction.org/pdf/2016/GRC-Domestic-Implementation-IHL-Report-UKR.pdf> (дата звернення: 21.01.2025).

3. Кваліфікація та розслідування порушення законів і звичаїв війни: наук.-практ. посіб. / А.А. Вознюк, І.В. Жук, О.В. Таран, С.С. Чернявський та ін.; за заг. ред. М.С. Цуцкірідзе, В.В. Чернея, А.А. Вознюка. Київ: Норма права, 2023. 322 с.

4. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року, ст. 34–78. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 21.01.2025).

5. Сенаторова О. В. Права людини і збройні конфлікти: навч. посіб. / О.В. Сенаторова. Харків: Право, 2020. 320 с.

6. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: Наказ Міністерства оборони України № 514 від 10.10.2018 (зі змінами, внесеними згідно з Наказом № 119 від 16.05.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1101-18> (дата звернення: 20.01.2025).

7. Капітан О. І. Міжнародне гуманітарне право як результат викликів збройних конфліктів. *Вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій. Серія «Право»*. 2020. № 4. С. 36–44.